

Шевчук Володимир Олександрович

доктор економічних наук, професор

*Національної академії статистики, обліку та аудиту,
голова Наукового товариства імені Сергія Подолинського*

ДО ВИТОКІВ КРИЗИ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ: ПРИРОДНИЧІ ЗАСАДИ З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ ТА ВИНИКНЕННЯ

Наприкінці ХХ — початку ХХІ століть країни світу зіштовхнулися з викликами, що перетворилися на загрози світовій спільноті. Ці загрози поставили людство і кожного індивіда перед дилемою вибору напрямів подальшої життєдіяльності. Дедалі необхіднішою є конструктивна протидія, адекватна руйнаціям, які з причин загальнолюдського незнання завдаються самим людством екологічним і соціально-економічним системам світу.

В умовах глобальних викликів недоречно стверджувати, ніби сучасна світова економічна думка відповідає вимогам часу. Правильнішим є твердження, що й вона вражена глибокою та задавленою кризою. Упродовж чверті тисячоліття криза продовжує наростати кількома хвилями, причому кожна наступна посилює, а не вгамовує попередні хвилі, триваючи донині.

Необхідність подолання кризи вимагає неупередженого з'ясування її сутності, тривалості та глибини руйнівного впливу на суспільно-господарське буття, котре покликана віддзеркалювати сучасна економічна наука. Вихідне для даного дослідження осмислення кризи економічної думки та її «розблокування» потребують оновлення чинної наукової картини світобудови.

Адже кризове мислення першої хвилі спотворює структуру цієї картини. Воно вражає якраз ту її складову, яка має бути адекватним відбиттям економічного надбання людства. Нині переважає думка про багаточисленність економічних теорій. Але ігнорується, що їх тільки дві: одна створена Ф. Кене, інша — А. Смітом. Невизнання дуалістичності загальнолюдського економічного надбання є початком кризи. Її неупереджене розкриття потребує нового трактування відповідних положень світової економічної думки.

Так, відомий фахівцям підручник з історії економічних учень, що претендує на статус найповажнішого в Україні, описуючи учення фізіократів, розкриває велич А.Сміта (в тексті наголошує-

ться: це «яскравий представник класичної політичної економії» і т.д. і т.п.). Далі за текстом вказується, що науковець «з повагою ставився до учення фізіократів, хоч і не з усіма його положеннями погоджувався». Водночас в описі особливостей методології вченого зазначається, що зростанню інтересу А. Сміта до економічних проблем сприяло його знайомство «з фізіократами (...), яке відбулося під час закордонної подорожі...». Постає питання: чим же було для вченого знайомство з фізіократами — початком зростання інтересу до економічних проблем чи такі утвердження у статусі класика політичної економії?

Подібним є питання щодо А. Сміта як «засновника економічної науки». Автор того ж підручника вказує на утворення першої в історії економічної думки наукової школи, котра «у подальшому отримала назву школи фізіократів», та на те, що А. Сміт побував «на засіданнях школи». На жаль, це не дає відповіді на питання, чи доречно вважати А. Сміта засновником світової економічної науки: адже визнана європейськими інтелектуалами наукова школа тоді вже існувала.

Хоча завдяки неортодоксальній українській економічній думці положення про дуалізм та суперництво згаданих економічних теорій, метафоричне зображення картини загальнолюдського економічного надбання у вигляді дерев із життєдайними та отруйними плодами ще у 80-і роки ХХ ст. імплементовані в національний та світовий науковий обіг. Так, «...у Кене, Тюрго, а також їхніх послідовників економія була суто фізичною». Своєю чергою «Адам Сміт, а потім Рікардо заклали основи тієї науки, яка отримала назву власне політичної економії».

Зазначимо: йдеться про той сегмент національної економічної думки, котрий упродовж десятиліть уперто нехтується поважними українськими дослідниками економічних учень. Це ігнорування національної думки стає «втечею від питомо українського економічного знання». Небажання структурувати світове економічне надбання істотно збіднює інтелектуальний потенціал сучасного людства. Асиметрія економічних знань своєю чергою унеможливує побудову цілісної картини загальнолюдського надбання.

Дослідження другої хвилі кризового мислення засвідчує: спотворення структури економічних знань ускладнює вибір тієї складової загальнолюдського надбання, котра адекватна розв'язанню сучасних екологічних та соціально-економічних проблем. А наростання кризового мислення є безпосереднім наслідком нехтування дефініції економічної науки, згідно з якою вона визначається як наука, «від якої залежить життя на Землі».

Зневажливо трактуючи дієслово «залежить», людство позбувається світоглядного «ключа» до вибору компонента економічного надбання, відповідного потребам розв'язання існуючих глобальних проблем. У той же час залежність життя від науки свідчить про глибокий субстанційний смисл досліджуваної дефініції. Адже «коли ми вказуємо на недостатність якоїсь теорії, — то цим не вчиняємо замаху на її життя, а лише з'ясовуємо ту межу, до якої цю теорію можна вважати справедливою».

Підкреслимо: ця межа дефінітивно констатована в неортодоксальній українській економічній думці на початку 2000-х років. Відтоді цей піонерний внесок присутній і в світовому науковому обігу. Однак ігнорування цієї дихотомії перешкоджає визначенню межі, до якої застосовна відповідна теорія, а для продовження життя на Земліє взагалі небезпечним.

З погляду математики доречно вести мову про залежність множин. Визначальними тут є множини, що віддзеркалюють надбання економічної науки, охоплюючи підмножини сприятливих для продовження життя (життєствердних, рятівних) та/чи несприятливих і ворожих життю (смертоносних) теорій. Своєю чергою від них залежать множини, що уособлюють життя на Землі. Вони пов'язані з парадигмою неруйнівного господарського освоєння сфери живого: якраз ця сфера була і залишатиметься субстанційним першоджерелом життєдіяльності людства. Моделювання досліджуваної залежності з використанням теорії множин передбачає уподібнення економіки природі та «вписування» господарювання у довкілля.

Натомість спотворення структури наукової картини економічних знань, а, отже, унеможливлення вибору життєствердної складової з інтелектуального надбання людства спричиняє третю хвилю кризи економічного мислення. Її наростання знаходить прояв у подальшому ігноруванні рятівної складової та нав'язуванні смертоносних парадигм.

Нині в українських джерелах з економічних проблем під виглядом новацій активно проводиться думка про ренесанс політичної економії. Домінуванню останньої активно сприяють навчальні видання: економічну теорію вони трактують як політичну економію. Хоча Україна є державою сучасного світу, здатною пропонувати до студій таку структуру загальнолюдської економічної думки, якою та насправді є більше двох століть.

Панівне домінування політичної економії небезпечно здатністю «відкидати» економічну думку до синкретичного рівня еко-

номічного мислення, приховувати кризу, яка триває упродовж століть, ігнорувати життєствердне знання, нехтувати подолання кризи та ін. Привнесення смертоносного змісту у національне економічне мислення є злочинним. Воно провокує нігілістичні висновки про приреченість пошуків національною та зарубіжною економічною наукою виходу з кризи.

Тим часом неортодоксальна українська економічна думка упродовж 140 років розвиває засновану на природничих засадах аргументацію «розблокування» досліджуваної кризи. Подолання кризи на цій основі передбачає демонтаж економічних знань, несприятливих для продовження життя на Землі, рішуче позбуття знань, ворожих життю, «обеззброєння» смертоносного арсеналу цих знань, фундаментальне окреслення дороговказів виведення економічного мислення зі стану кризового заціпеніння.